

Ērika Gribonika, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktora
studiju programmas "Tiesību zinātne" studente

MUTISKUMA PRINCIPA UN INTEREŠU IZSKATĪT KRIMINĀLLIETU RAKSTVEIDA PROCESĀ MIJIEDARBĪBA KRIMINĀLPROCESA LIKUMĀ

INTERACTION OF THE PRINCIPLE OF ORALITY AND INTERESTS TO CONSIDER A CRIMINAL CASE IN A WRITTEN PROCEEDINGS IN THE CRIMINAL PROCEDURE LAW

Atslēgvārdi: mutiskums, atklātums, rakstveida process, krimināllietas iztiesāšana, pamatprincipi, krimināllietas materiālu pieejamība

Keywords: orality, openness, written proceedings, trial of criminal case, basic principles, availability of criminal case materials

Summary

The article is designed as a doctrinal, descriptive study, the aim of which is to find out the limits of the guarantees arising from the principle of orality in the Criminal Procedure Law and to analyse the mechanism designed to balance the aforementioned principle and the interests collide with it. The article consists of four parts, the first two outlining the content of the principle of orality and the permissibility of its restriction; in the other two, the national regulation is considered, its compliance with the requirements arising from the principle of orality is assessed.

Ievads

Tiesības uz lietas izskatīšanu mutvārdu procesā nav absolūtas, tās var ierobežot, izskatot lietu rakstveidā,¹ tomēr, lemjot par mutiskuma principa ierobežošanu,

---

¹ Augstākās tiesas Senāta 09.03.2021. lēmums lietā SKK-164/2021, 6. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/441558.pdf> [aplūkots 07.11.2021.].

jāņem vērā virkne nianšu, tostarp apstākļi, ka šobrīd no personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, arvien vairāk tiek sagaidīta aktīva līdzdarbošanās kriminālprocesa mērķa sasniegšanai.² Tādējādi raksta mērķis ir izziņāt no mutiskuma principa izrietošo garantiju robežas Kriminālprocesa likumā³ (turpmāk arī – KPL), kā arī izpētīt mehānismu, kas likumā ietverts mutiskuma principa un ar to kolidējošo interešu līdzsvarošanai.

Raksts veidots kā doktrināls, aprakstošs pētījums, kurā pamatā izmantota analītiskā un salīdzinošā zinātniski pētnieciskā metode.

Mutvārdu un rakstveida process

Lietu izskatīšana mutvārdu procesā, iespējams, ir tikpat sena kā tiesības pašas par sevi.⁴ Tā Cicerons (lat. val. – *Marcus Tullius Cicero*) aizstāvēja Milo (lat. val. – *Titus Annius Milo*), ko apsūdzēja politiķa Klodija (lat. val. – *Publius Clodius Pulcher*) tīšā nonāvēšanā. Lai arī Cicerons nespēja sagatavoto runu teikt,⁵ apsūdzētajam tiekot notiesātam un nokļūstot trimdā, Milo pēcāk jokojis – ja Ciceronam uzstāšanās izdotos, viņš nebūtu varējis baudīt smalkās jūras veltes trimdā Masilijā (tagad Marseļa, Francija).⁶ Ņemot vērā, ka vēlāk publicētā runa *Pro Milone* tiek uzskatīta par vienu no Cicerona labākajām runām,⁷ nav izslēgts, ka trimdas gaitas Milo varēja iet secen, efektīvas aizstāvības īstenošanā savu artavu dodot arī no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošajam mutiskuma principam, kas saistāms kā ar procesā iesaistīto personu tiesībām būt klāt un izteikties pašām vai ar pārstāvju, aizstāvju starpniecību,⁸ tā arī ar sabiedrības tiesībām sekot līdz iztiesāšanai.⁹

Elastīgā komunikācija, ko spēj nodrošināt mutvārdu process,¹⁰ rada iespēju procesa dalībniekiem efektīvi reaģēt uz tiesu interesējošiem lietas aspektiem, pamanīt tiesneša reakciju uz pausto, atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem, uzsvērt pozīcijas stiprās puses un demonstrēt oponentu argumentācijā vājās.¹¹ Tā ir

² Owusu-Bempah A. *Defendant Participation in the Criminal Process*. New York: Routledge, 2017, p. 1.

³ Kriminālprocesa likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107820> [aplūkots 07.11.2021.].

⁴ Tidmarsh J. *The Future of Oral Argument*. *Loyola University Chicago Law Journal*, No. 48(2), 2016, p. 476.

⁵ Dio C. *Dio's Roman History*. Vol. 3. Translated by Earnest Cary. London: W. Heinemann, 1914, p. 489.

⁶ *Ibid.*

⁷ Cicero: *Pro Milone*. Ed. by F. H. Colson, F. H. Colson. Bristol: Bloomsbury Publishing, 1991.

⁸ Ruggeri S. *Personal Participation in Criminal Proceedings, In Absentia Trials and Inaudito Reo Procedures. Solution Models and Deficiencies in ECtHR Case-Law*. In: *Personal Participation in Criminal Proceedings. A Comparative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*. Ed. by S. Quattrocchio, S. Ruggeri. Cham: Springer, 2019, pp. 585–586.

⁹ Briede J., Višķere I., Litvins G., Bitāns A., Danovskis E. *Komentārs Satversmes 92. pantam*. Grām.: *Latvijas Republikas Satversmes komentāri*. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 136. lpp.

¹⁰ Rehnquist W. H. *Oral Advocacy: A Disappearing Art*. *Mercer Law Review*, No. 35(4), 1984, p. 1021.

¹¹ Wakeling T. W. *Reflections on Oral Advocacy*. *Saskatchewan Law Review*, No. 46(1), 1981, p. 167.

iespēja vērst tiesas uzmanību uz lietas dalībnieku ieskatā būtiskiem jautājumiem (lietas esenci), pierādījumiem, kuri, izskatot lietu rakstveidā, iespējams, iekļūtu paskaidrojumu gūzmā.¹² Līdz ar to risks pieņemt nolēmumu, pamatojoties uz faktu vai tiesību jautājumu kļūdainu izpratni, kā arī iespēja, ka nolēmums varētu balstīties pieņēmumos, nepietiekami izvērtētās ziņās par faktiem, izskatot lietu mutvārdos, mazinās.

Turklāt būtiski, ka, izskatot lietu mutvārdos, gan personas, par kuru tiesību ierobežojumiem tiek lemts, gan arī cietušais var baudīt nepieciešamo uzmanību.¹³ Šī privilēģija saistāma ne vien ar prasību pret procesa dalībniekiem izturēties ar cieņu,¹⁴ bet, ņemot vērā, piemēram, soda individualizācijas principu, arī ar sodāmās personas personības (Krimināllikuma¹⁵ 46. panta otrā daļa) un citu soda noteikšanai būtisko apstākļu izvērtēšanu un šīs personas, kā arī cietušā uzklausišanu.¹⁶

Kā minētais, tā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) judikatūrā paustais liecina, ka lietas izskatīšana mutvārdos procesa dalībniekiem nodrošina tiesības tikt sadzirdētiem, iesniegt pierādījumus, uzklausiēt oponentu puses apsvērumus, kā arī uzdot jautājumus liecinošajām personām.¹⁷ Tā kā precīza faktu noskaidrošana un krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma sasniegšana ir kārotais kriminālprocesa rezultāts,¹⁸ tad pierādījumu pārbaudei iztiesāšanā ir īpaša loma, kurā savukārt akcentējama nupat minētā liecību pārbaude.

Proti, liecību pārbaude tiesā iepazīstina tiesnesi ar ziņām par faktiem, kādas tās uztvērusi liecinošā persona.¹⁹ Jāapzinās, ka ikvienam cilvēkam ir tendence saskatīt to, ko tas sagaida no attiecīgās situācijas, pamatojoties uz vērtībām, kuras atzītas tai ierastajā vidē (sabiedrībā, ģimenē).²⁰ Tādējādi liecības ietekmē liecinošās personas pasaules uztvere. Turklāt šī ietekme ietiecas arī personas kontrolei tieši nepakļautajā apziņas daļā, ko iespējams konstatēt pratināšanā.²¹ Līdz ar to liecību sniegšana tiesā ļauj pārbaudīt personas novērojumu un atmiņas precizitāti, sniegto

¹² Malphurs R. A. *Rhetoric and Discourse in Supreme Court Oral Arguments. Sensemaking in Judicial Decisions*. London: Routledge, 2013, p. 46; Wolfson W. D. *Oral argument: Does it Matter*. *Indiana Law Review*, No. 35(2), 2002, p. 454.

¹³ Mackenzie A. *Oral hearings – who needs them? Pieejams: <https://insights.doughtystreet.co.uk/post/102g4es/oral-hearings-who-needs-them> [aplūkots 24.07.2021.].*

¹⁴ Luban D. *Lawyers as Upholders of Human Dignity (When They Aren't Busy Assaulting It)*. In: *Legal Ethics and Human Dignity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

¹⁵ Krimināllikums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [aplūkots 07.11.2021.].

¹⁶ Owusu-Bempah A. 2017, p. 58.

¹⁷ ECT 29.09.2009. spriedums lietā *Talabér pret Ungāriju* (iesnieguma Nr. 37376/05), para. 23.

¹⁸ Owusu-Bempah A. 2017, p. 18.

¹⁹ Haward L. R. C. *Some Psychological Aspects of Oral Evidence*. *British Journal of Criminology*, No. 3(4), 1963, p. 342.

²⁰ *Ibid.*, pp. 344–348.

²¹ Haward L. R. C. 1963, p. 348.

ziņu par faktiem ticamību,²² kas var nebūt paveicams, iepazīstoties vien ar lietas materiālos apkopotajām ziņām par faktiem.²³

Bez tam, ņemot vērā, ka KPL 131. panta otrā daļa pieauj liecības sniegt arī rakstveidā, KPL 449. panta otrajā daļā ietvertā prasība tiesas sēdē liecināt mutvārdos novērš manipulāciju iespējamību, liecībās ziņas par faktiem savijot kopā ar izdomājumiem, kas var novest pie nepatiesi informēta tiesas nolēmuma.²⁴ Tāpat arī jānorāda, ka atbilstoši procesuālās līdztiesības principam, kas cita starpā noteic, ka neviens no procesa dalībniekiem nedrīkst nonākt nelabvēlīgākā stāvoklī, īstenojot savas tiesības,²⁵ tiem jānodrošina līdzvērtīgas tiesības noprotināt liecinošās personas, kas praktiski visefektīvāk un vienkāršāk veicams tieši mutvārdu procesā tiesā.²⁶

Visbeidzot, jāuzsver, ka galīgā nolēmuma leģitimitāte tostarp ir atkarīga no procesa norises, no tiesas un procesā iesaistīto personu mijiedarbības kvalitātes.²⁷ Savukārt lietas izskatīšana mutvārdos veicina tiesnešu apzināšanos par to sasaisti ar citām personām, atbildību par pieņemtajiem nolēmumiem un izvēlēto motivāciju²⁸ kā pret procesa dalībniekiem, tā arī sabiedrību kopumā. Līdz ar to atklāta lietas izskatīšana mutvārdu procesā ir viens no instrumentiem gan nolēmumu kvalitātes uzturēšanai, gan arī sabiedrības uzticības tiesām veidošanai un saglabāšanai.²⁹

Tādējādi tikai daļēji var piekrist Senāta atziņai, ka nolēmuma taisnīgums, pamatotība un atbilstība tiesību normām, patiesības noskaidrošana nav atkarīga no procesa veida.³⁰ Senāts tiesības uz taisnīgu tiesu attiecīgajā gadījumā ir skatījis šauri, saistot to tikai ar kriminālprocesa rezultātu, tomēr taisnīgums kā virsmērķis pārsniedz nepieciešamību sasniegt taisnīgu rezultātu, tas pieprasa taisnīgu procesu, kurā pret kriminālprocesā iesaistītajām personām izturas taisnīgi, ievērojot to tiesības visā procesā.³¹ Turklāt, pat skatot kriminālprocesa mērķi šauri, minētais liecina, ka procesa veids var būtiski ietekmēt arī galīgo procesa iznākumu.

²² Wang Z., Caruso D. R. A. Is an Oral-Evidence Based Criminal Trial Possible in China. *International Journal of Evidence and Proof*, No. 21(1–2), 2017, p. 53.

²³ *Ibid.*, p. 64.

²⁴ *Ibid.*, p. 53.

²⁵ Smans A. Procesuālās līdztiesības principa izpratne kriminālprocesā. Grām: Centrālās un Austrumeiropas juridiskās tradīcijas un juridiskās identitātes jautājumi. LU 76. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018, 291. lpp.

²⁶ Wang Z., Caruso D. R. A. 2017, p. 65.

²⁷ Owusu-Bempah A. 2017, p. 27.

²⁸ Collings C. Oral Argument Reform in Utah's Appellate Courts: Seeking to Revitalize Oral Argument through Procedural Modification. *Utah OnLaw: The Utah Law Review Online Supplement*, 2013, p. 176.

²⁹ ECT 25.02.2021. spriedums lietā *Mtchedlishvili pret Gruziju* (iesnieguma Nr. 894/12), para. 32.

³⁰ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta atziņas par tiesiskā regulējuma saistībā ar Covid-19 izplatību valstī piemērošanu. Rīga, 2021, 7. lpp. Pieejams: https://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2021/Tiesu_prakses_apkopojums_KLD_Covid-19_lemumi.docx [aplūkots 19.10.2021.].

³¹ Owusu-Bempah A. 2017, p. 22.

Mutiskuma principa ierobežojums – lietas izskatīšana rakstveidā

Neraugoties uz mutiskuma principa nozīmi, it īpaši kriminālprocesā,³² mutvārdu procesam ir arī ēnas puses, proti, tas ir laikietilpīgāks, kopējiem lietu izskatīšanas termiņiem nereti raisot neapmierinātību sabiedrībā un pat mazinot sabiedrības uzticību tiesām, to spējai rast risinājumu saprātīgā termiņā.³³

Tādējādi tiek atzīts, ka tiesu efektivitātes un ekonomijas veicināšanai, saprātīgu termiņu ievērošanai, kā arī citos gadījumos, kad sistemātiska lietas izskatīšana tiesas sēdēs apdraudētu kādu interešu ievērošanu, tiesības lietu izskatīt mutvārdu procesā var tikt ierobežotas.³⁴ Būtiski, ka, saskaņā ar ECT judikatūru, absolūta nav pat prasība lietu izskatīt mutvārdos pirmās un vienīgās instances tiesā, ja ir šādu ierobežojumu attaisnojoši izņēmuma apstākļi.³⁵ Savukārt, ja pirmajā instancē uzklaušīšana veikta mutvārdos, lietas izskatīšanu rakstveidā apelācijas vai kasācijas instancē var pamatot ar attiecīgās tiesvedības īpatnībām, ņemot vērā pārsūdzības sistēmas raksturu, jomu, tiesas pilnvaras un veidu, kādā personas intereses faktiski tiek aizsargātas, kā arī tiesību jautājumu, kurš jāatrisina.³⁶ Tās var būt tādas lietas, kurās nepastāv strīds par faktiem un izskatīti tiek tikai tiesību jautājumi, kā arī gadījumi, kuros tiesas nolēmumu var atkārtoti pārsūdzēt. Turklāt pat tad, kad tiesa izskata gan tiesību, gan faktu jautājumus,³⁷ kā arī kad inkriminēts maznozīmīgs noziedzīgs nodarījums vai pārsūdzības instancē tiesa nav tiesīga palielināt piespiesto sodu (nepastāv *reformatio in peius* risks), lietas izskatīšana rakstveida procesā var būt saskaņā ar tiesībām uz taisnīgu tiesu.³⁸

Minētajām ECT atziņām pausta arī kritika, cita starpā norādot, ka pat gadījumā, kad tiesa izskata tikai tiesību jautājumus, pieņemtais nolēmums var pasliktināt personas stāvokli.³⁹ Tomēr jānorāda, ka ECT tāpat uzsver, ka, lemjot par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, uzklaušīšanai ir jābūt vispārīgajam noteikumam un ka jebkura atkāpe no tā ir jāinterpretē šauri.⁴⁰ Tādējādi vismaz pamatprocesā apstākļu, kuri pieļauj lietas izskatīšanu rakstveidā, esību var uzskatīt par pietiekamu mutiskuma principa ierobežošanai. Lielākoties to konstatācija būtu kombinējama ar konkrētās lietas apstākļu un lietā iesaistīto personu subjektīvā viedokļa noskaidrošanu atbilstoši iesaistīto tiesību un interešu līdzsvarošanai.

³² Sk., piem., ECT 23.11.2006. spriedums lietā *Jussila pret Zviedriju* (iesnieguma Nr. 73053/01), para. 43.

³³ Wolfson W. D. 2002, p. 451; Tidmarsh J. 2016, p. 480.

³⁴ ECT 25.02.2021. spriedums lietā *Mtchedlishvili pret Gruziju* (iesnieguma Nr. 894/12), para. 32; ECT 29.10.1991. spriedums lietā *Fejde pret Zviedriju* (iesnieguma Nr. 12631/87), para. 31.

³⁵ ECT 23.11.2006. novembra spriedums lietā *Jussila pret Zviedriju* (iesnieguma Nr. 73053/01), para. 41–42.

³⁶ ECT 25.02.2021. spriedums lietā *Mtchedlishvili pret Gruziju* (iesnieguma Nr. 894/12), para. 31.

³⁷ Turpat.

³⁸ ECT 29.09.2009. spriedums lietā *Talabér pret Ungāriju* (iesnieguma Nr. 37376/05), para. 26.

³⁹ Ruggeri S. 2019, pp. 585–586.

⁴⁰ Sk., piem., ECT 29.09.2009. spriedums lietā *Talabér pret Ungāriju* (iesnieguma Nr. 37376/05), para. 25–26.

Lietas izskatīšana rakstveida procesā Kriminālprocesa likumā

Kriminālprocesa likumā virkni jautājumu paredzēts izskatīt rakstveidā, tostarp atsevišķos gadījumos arī lietu pēc būtības var izlemt rakstveida procesā. Tā KPL 540.¹ panta pirmajā daļā un KPL 548.³ panta pirmajā daļā ietvertas tiesības lemt par lietas izskatīšanu rakstveidā vienošanās procesā, KPL 559. panta pirmajā un ceturtajā daļā, kā arī KPL 561.¹ pantā noteikts, ka lietu apelācijas kārtībā var izskatīt gan rakstveidā, gan mutvārdos. Savukārt KPL 583. panta pirmajā daļā un KPL 585. pantā noteikta kārtība procesa veida izvēlei, lietu izskatot kasācijas kārtībā.

Vērtīgs rīks iesaistīto interešu līdzsvarošanai attiecībā uz rakstveidā izskatāmajiem procesuālajiem jautājumiem 2020. gadā tika ietverts⁴¹ KPL 319. pantā, to papildinot ar trešo *prim* daļu, kura paredz tiesneša tiesības noteikt mutvārdu procesu. Savukārt gadījumā, kad tiesnesis nolemj lietu pēc būtības skatīt rakstveidā, būtiskas ir likumā atsevišķiem procesa dalībniekiem noteiktās tiesības iebilst pret lietas izskatīšanu rakstveidā. Tomēr jāņem vērā, ka atšķirīgs ir šo iebildumu raksturs. Tas ir, krimināllietu iztiesājot vienošanās procesā, gadījumā, ja saņemti iebildumi pret lietas izskatīšanu rakstveidā, tiesai tā jāiztiesā mutvārdu procesā (KPL 540.¹ panta ceturta daļa un KPL 548.³ panta ceturta daļa). Savukārt, lemjot par kārtību, kādā izskatāma lieta apelācijas instancē, tikai daļā gadījumu tiesai būs saistoši izteiktie iebildumi. Kā norādījis Senāts, ja apelācijas sūdzībā vai protestā ietverts lūgums tikai par soda mikstināšanu, taču lieta pirmās instances tiesā ir izskatīta, pārbaudot pierādījumus (KPL 559. panta ceturtais daļas 1. punkts), apelācijas instances tiesa lietu var iztiesāt rakstveida procesā tikai tad, ja pret to nav saņemti iebildumi.⁴² Tāpat tiesai imperatīvi, saņemot attiecīgu lūgumu, lieta jāizskata mutvārdu procesā arī KPL 559. panta ceturtais daļas 2. un 2.¹ punktā norādītajos gadījumos. Taču KPL 559. panta ceturtais daļas 3.–6. punktā noteiktajos gadījumos tiesa bauda lielāku novērtējuma brīvību, proti, paustie iebildumi tiesai nav saistoši.⁴³ Analogiski arī lūgums lietu izskatīt kasācijas instances tiesā mutvārdos nav saistošs tiesai – jautājuma izlemšana par to, vai lieta kasācijas instances tiesā nosakāma mutvārdu procesā, ir Senāta ziņā.⁴⁴

Papildus tam Covid-19 infekcijas izplatības laikā, saskaņā ar Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma⁴⁵ 12. panta pirmo daļu, apelācijas instancē rakstveidā lietu var izskatīt arī Kriminālprocesa likumā neminētos gadījumos.

⁴¹ Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315655> [aplūkots 26.08.2021.].

⁴² Augstākās tiesas Senāta 31.01.2019. lēmums lietā SKK-28/2019. Pieejams: <https://at.gov.lv/downloadlawfile/5768> [aplūkots 07.11.2021.].

⁴³ Augstākās tiesas Senāta 04.07.2018. lēmums lietā SKK-274/2018. Pieejams: <https://at.gov.lv/downloadlawfile/5561> [aplūkots 07.11.2021.].

⁴⁴ Rozenbergs J. Komentārs Kriminālprocesa likuma 73. pantam. Grām.: Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zin. red. K. Strada-Rozenberga. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 262. lpp.

⁴⁵ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315278> [aplūkots 07.11.2021.].

Iebildumi pret šādu tiesas lēmumu ir jāpamato.⁴⁶ Savukārt, ja lieta nodota tiesai paātrinātā procesa kārtībā vai izskatīšanai bez pierādījumu pārbaudes (Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 12. panta pirmā *prim* daļa), saņemot iebildumus, tiesai tie jāņem vērā un lieta jāiztiesā mutvārdu procesā. Tātad šajā gadījumā īpašs pamatojums nav nepieciešams.

Minētais norāda, ka būtiska nozīme gadījumos, kad tiesai piešķirta novērtējuma brīvība, ir iebildumu (lūguma) motivācijai⁴⁷ un pašas tiesas procesuālo pieņēmumu – lēmumu paziņot un informēt par tiesībām iesniegt iebildumus,⁴⁸ kā arī motivēt lēmumu, ja iebildumus nolemts neņemt vērā,⁴⁹ – izpildei. Tiek skaidrots, ka, plaši raugoties uz tiesībām uz taisnīgu tiesu, personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, būtu jāļauj izvēlēties pasīva vai aktīva loma kriminālprocesā.⁵⁰ Tas savukārt nozīmē, ka gadījumā, ja persona norāda uz vēlmi aktīvi iesaistīties, iesniedzot pamatotus iebildumus pret lietas izskatīšanu rakstveidā, nedrīkstētu to izvērtēšanai pieiet formāli vai tulkot šīs personas tiesības šauri.

Galīgā nolēmuma un lietas materiālu pieejamība

Izskatot lietu rakstveida procesā, tostarp tiek ierobežots arī atklātuma princips.⁵¹ Tomēr jāņem vērā, ka atklātuma principu veido ne vien publiska iztiesāšana, bet arī publiska nolēmuma paziņošana.⁵² Turklāt, tā kā viens no atklātuma mērķiem ir sniegt iespēju pārliecināties par tiesas spriešanas tiesīgumu un pamatotību,⁵³ otrais aspekts ir saprotams plaši – ne vien kā galīgā nolēmuma publiska pieejamība, bet arī pieeja lietas materiāliem. ECT praksē skaidrots, ka tiesības uz publisku jeb atklātu iztiesāšanu ir no tiesībām uz publisku nolēmuma paziņošanu atšķirīgas tiesības. Tādējādi arī šo tiesību pārkāpumi vērtējami atsevišķi.⁵⁴

No likuma “Par tiesu varu”⁵⁵ 28.² panta izriet, ka spriedums, ja tas taisīts lietā, kas izskatīta atklātā tiesas sēdē, ir uzskatāms par vispārpieejamu informāciju ar tā pasludināšanas brīdi un sabiedrībai ir tiesības ar to iepazīties, saņemot sprieduma

⁴⁶ Augstākās tiesas Senāta 09.03.2021. lēmums lietā SKK-164/2021, 6. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/441558.pdf> [aplūkots 07.11.2021.].

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta atziņas par tiesiskā regulējuma saistībā ar Covid-19 izplatību valstī piemērošanu. Rīga, 2021, 5. lpp. Pieejams: https://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2021/Tiesu_prakses_apkopojums_KLD_Covid-19_lemumi.docx [aplūkots 19.10.2021.].

⁴⁹ Turpat, 14. lpp.

⁵⁰ Owusu-Bempah A. 2017, p. 2.

⁵¹ ECT 12.11.2002. spriedums lietā *Döry pret Zviedriju* (iesnieguma Nr. 28394/95), para. 37.

⁵² Sk., piem., ECT 25.07.2000. spriedums lietā *Tierce un citi pret Sanmarīno* (iesnieguma Nr. 24954/94, 24971, 24972/94), para. 93.

⁵³ Meikalīša Ā. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1998, 90.–91. lpp.

⁵⁴ Sk., piem., ECT 03.04.2014. spriedums lietā *Artemov pret Krieviju* (iesnieguma Nr. 14945/03), para. 109.

⁵⁵ Likums “Par tiesu varu”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/62847> [aplūkots 07.11.2021.].

tekstu neatkarīgi no tā, vai tiesvedība konkrētajā lietā ar attiecīgo spriedumu ir noslēgusies.⁵⁶ Savukārt noteiktu personu tiesības iepazīties ar lietas materiāliem pēc krimināllietas pabeigšanas ietvertas likuma “Par tiesu varu” 28.³ un 28.⁴ pantā, kā arī KPL 375. un 375.¹ pantā. Tulkojot šīs tiesību normas, Senāts secinājis, ka pabeigta kriminālprocesa gadījumā liegums iepazīties ar krimināllietas materiāliem nevar būt pašmērķīgs, bet tam jābūt vērstam uz konkrētu interešu aizsardzību.⁵⁷ Tādējādi tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem nav aplūkojamas nepamatoti šauri, formāli koncentrējoties tikai uz personas kriminālprocesuālo statusu un nevērtējot to, kādu aizsargājamu interešu labad ir attaisnojams aizliegums personai iepazīties ar krimināllietas materiāliem.⁵⁸

Kā tika minēts, intereses, kuru dēļ lietu iespējams izskatīt rakstveidā, pamatā nav vērstas uz konkrētas informācijas aizsardzību, bet uz tiesu efektivitātes, ekonomijas, saprātīgu termiņu nodrošināšanu. Tādējādi, ja, izskatot lietu pirmajā instancē, nav, piemēram, saskaņā ar KPL 450. panta otrajā vai trešajā daļā norādīto, bijis nepieciešams lietu izskatīt slēgtā tiesas sēdē vai iestāde pēc kriminālprocesa pabeigšanas, saņemot lūgumu iepazīties ar krimināllietas materiāliem, nekonstatē īpašus apstākļus, tas ir, tādu informāciju, kuras aizsardzība (neizsniegšana) ir nepieciešama būtisku sabiedrības interešu nodrošināšanai,⁵⁹ rakstveidā izskatītas lietas materiāliem un galīgajam nolēmumam jābūt pieejamiem atbilstoši vispārējiem noteikumiem – tāpat kā publiskā tiesas sēdē izskatītas lietas materiāliem plašākā izpratnē.

KPL 531. panta pirmajā daļā, kā arī KPL 568. panta pirmajā daļā ietverta prasība pasludināt spriedumu, nolasot tā ievaddaļu un rezolutīvo daļu, tomēr jāņem vērā, ka nolēmuma publiska paziņošana nav tulkojama gramatiski un publiska nolasīšana nav vienīgais atklātuma nodrošināšanas veids.⁶⁰ Veidojot elektroniskās datubāzes, kurās ikvienam ir pieeja tiesu nolēmumiem, atklātums tiek paplašināts kā laikā, tā arī telpā.⁶¹ Tiesību norma, kas Latviju padara par virtuālu tiesas sēžu zāli, ietverta likuma “Par tiesu varu” 28.² panta piektajā daļā, Ministru kabinetam precizējot,⁶² ka tiesu informācija atrodama vietnēs *www.tiesas.lv* (šobrīd – *manas.tiesas.lv*⁶³) un *www.at.gov.lv*.

⁵⁶ Augstākās tiesas Senāta 31.01.2019. spriedums lietā SKA-255/2019. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/374300.pdf> [aplūkots 07.11.2021.].

⁵⁷ Augstākās tiesas Senāta 14.11.2018. spriedums lietā SKA-419/2018, 9. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/367687.pdf> [aplūkots 07.11.2021.].

⁵⁸ Turpat.

⁵⁹ Augstākās tiesas Senāta 14.11.2018. spriedums lietā SKA-419/2018, 14. punkts. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/367687.pdf> [aplūkots 07.11.2021.].

⁶⁰ Sk., piem., ECT 17.01.2008. spriedums lietā *Ryakib Biryukov pret Krieviju* (iesnieguma Nr. 14810/02, para. 38–46.

⁶¹ Bodnár E. Transparency and Openness of Courts in the 21st Century. An Issue Worth Researching on. *Iuris Dictio*, 2016, No. 18, pp. 154–155.

⁶² Sk.: Ministru kabineta noteikumi Nr. 123 “Noteikumi par tiesu informācijas publicēšanu mājaslapā internetā un tiesu nolēmumu apstrādi pirms to izsniegšanas”, 3. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/187832> [aplūkots 26.11.2020.].

⁶³ Latvijas tiesas. Tiesu nolēmumi. Pieejams: <https://www.tiesas.lv/tiesu-nolemumi> [aplūkots 25.11.2020.].

Lai arī nolēmumiem, kuri taisīti lietā, kas izskatīta atklātā tiesas sēdē, neatkarīgi no tā, vai process noteikts rakstveidā vai mutvārdos, ir vispārpieejamas informācijas statuss ar tā pasludināšanas dienu, tomēr publicēti tiek tikai spēkā stājušies galīgie tiesas nolēmumi (likuma "Par tiesu varu" 28.² panta piektā daļa). Tādējādi faktiski, ņemot vērā pieaugošo tendenci ar nolēmumiem iepazīties elektroniski, atklātums tiek vēl jo vairāk ierobežots. Rakstveidā izskatītu lietu gadījumā tas ir īpaši būtiski, tiekot liegtām arī tiesībām sekot līdzī pašam tiesas procesam.

Secinājumi

1. Mutiskums ir no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošs princips, kurš kalpo divējādiem mērķiem, proti, efektīvai un pilnīgai kriminālprocesā iesaistīto personu tiesību nodrošināšanai un sabiedrības tiesību sekot līdzī krimināllietas iztiesāšanai iedzīvināšanai.
2. No mutiskuma principa pieļaujamas atkāpes, lai veicinātu tiesu darbības efektivitāti, ekonomiju, kriminālprocesa pabeigšanu saprātīgā termiņā, gan izskatot lietu pirmās un vienīgās instances tiesā, ja ir izņēmuma apstākļi, gan arī pārskatot nolēmumu augstākas instances tiesai, ņemot vērā procesa un kopējās tiesu sistēmas īpatnības, apelācijas un kasācijas instances tiesu lomu tajā, kā arī veidu, kā tiek nodrošinātas procesā iesaistīto personu tiesības. Tomēr gadījumos, kad tiek lemts par personas vainu, saglabājama tās uzklauššana kā pamatnoteikums un jebkuri ierobežojumi tulkojami šauri.
3. Kriminālprocesa likums paredz, ka procesā pret personu lietu pēc būtības rakstveidā var izskatīt vienošanās procesā, kā arī apelācijas un kasācijas kārtībā, ievērojot atsevišķu kriminālprocesa dalībnieku tiesības iebilst pret lietas izskatīšanu rakstveidā. Lai arī izteiktais lūgums izskatīt lietu mutvārdu procesā tiesai ir saistošs tikai daļā gadījumu, likumdevēja noteiktie ierobežojumi ir pietiekami elastīgi un pārdomātas tiesību normu piemērošanas gadījumā nerada bažas par iespējamajiem pamattiesību pārkāpumiem.
4. Izskatot lietu rakstveidā, ierobežots tiek arī viens no atklātuma principa aspektiem – tiesības uz atklātu lietas izskatīšanu. Publiskai nolēmuma paziņošanai un lietas materiālu pieejamībai, esot atklātuma principa otrai šķautnei, jāievēro, ka intereses, kuru aizsardzībai nolemts izskatīt lietu rakstveidā, pamatā nepārkāpīsies ar tām interesēm, kuru dēļ sabiedrībai var liegt iepazīties ar galīgo nolēmumu un lietas materiāliem. Tādējādi, nekonstatējot informāciju, kuras aizsardzība ir nepieciešama būtisku sabiedrības interešu nodrošināšanai, rakstveidā izskatītas lietas materiāliem jābūt pieejamiem saskaņā ar vispārējiem noteikumiem, savukārt nolēmums uzskatāms par vispārpieejamu informāciju ar tā pasludināšanas brīdi.
5. Galīgo tiesas nolēmumu publicēšana elektroniskās datubāzēs ir viens no galvenajiem tiesas nolēmumu atklātuma nodrošināšanas mehānismiem. Nolēmums, kas taisīts lietā, kura skatīta atklātā tiesas sēdē, tostarp rakstveidā, ir uzskatāms par vispārpieejamu informāciju ar tā pasludināšanas brīdi,

tādējādi šī brīža regulējums ierobežo sabiedrības tiesības uz efektīvu pieeju nolēmumiem. Tas it īpaši svarīgi rakstveidā izskatītās lietās, kad netiek nodrošināta arī atklāta lietas izskatīšana.

BIBLIOGRĀFIJA

Literatūras avoti

1. Bodnár E. Transparency and Openness of Courts in the 21st Century. An Issue Worth Researching on. *Iuris Dictio*, No. 18, 2016.
2. Briede J., Višķere I., Litvins G., Bitāns A., Danovskis E. Komentārs Satversmes 92. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
3. Cicero: Pro Milone. Ed. by F. H. Colson, F. H. Colson. Bristol: Bloomsbury Publishing, 1991.
4. Collings C. Oral Argument Reform in Utah's Appellate Courts: Seeking to Revitalize Oral Argument through Procedural Modification. *Utah OnLaw: The Utah Law Review Online Supplement*, 2013.
5. Dio C. Dio's Roman History. Vol. 3. Translated by Earnest Cary. London: W. Heinemann, 1914.
6. Haward L. R. C. Some Psychological Aspects of Oral Evidence. *British Journal of Criminology*, No. 3(4), 1963.
7. Luban D. Lawyers as Upholders of Human Dignity (When They Aren't Busy Assaulting It). In: *Legal Ethics and Human Dignity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
8. Mackenzie A. Oral hearings – who needs them? Pieejams: <https://insights.doughtystreet.co.uk/post/102g4es/oral-hearings-who-needs-them> [aplūkots 24.07.2021.].
9. Malphurs R. A. Rhetoric and Discourse in Supreme Court Oral Arguments. *Sensemaking in Judicial Decisions*. London: Routledge, 2013.
10. Meikališa Ā. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RaKa, 1998.
11. Owusu-Bempah A. Defendant Participation in the Criminal Process. New York: Routledge, 2017.
12. Rehnquist W. H. Oral Advocacy: A Disappearing Art. *Mercer Law Review*, No. 35(4), 1984.
13. Rozenbergs J. Komentārs Kriminālprocesa likuma 73. pantam. Grām.: Kriminālprocesa likuma komentāri. A daļa. Zin. red. K. Strada-Rozenberga. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019.
14. Ruggeri S. Personal Participation in Criminal Proceedings, *In Absentia* Trials and *Inaudito Reo* Procedures. Solution Models and Deficiencies in ECtHR Case-Law. In: *Personal Participation in Criminal Proceedings. A Comparative Study of Participatory Safeguards and in absentia Trials in Europe*. Ed. by S. Quattrocchio, S. Ruggeri. Cham: Springer, 2019.
15. Smans A. Procesuālās līdztiesības principa izpratne kriminālprocesā. Grām.: Centrālās un Austrumeiropas juridiskās tradīcijas un juridiskās identitātes jautājumi. Latvijas Universitātes 76. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018.
16. Tidmarsh J. The Future of Oral Argument. *Loyola University Chicago Law Journal*, No. 48(2), 2016.
17. Wakeling T. W. Reflections on Oral Advocacy. *Saskatchewan Law Review*, No. 46(1), 1981.

18. Wang Z., Caruso D. R. A. Is an Oral-Evidence Based Criminal Trial Possible in China. *International Journal of Evidence and Proof*, No. 21(1-2), 2017.
19. Wolfson W. D. Oral argument: Does it Matter. *Indiana Law Review*, No. 35(2), 2002.

Tiesību akti

20. Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315278> [aplūkots 07.11.2021.].
21. Grozījumi Kriminālprocesa likumā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/315655> [aplūkots 26.08.2021.].
22. Kriminālprocesa likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107820> [aplūkots 07.11.2021.].
23. Krimināllikums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/88966> [aplūkots 07.11.2021.].
24. Likums "Par tiesu varu". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/62847> [aplūkots 07.11.2021.].
25. Ministru kabineta noteikumi Nr. 123 "Noteikumi par tiesu informācijas publicēšanu mājaslapā internetā un tiesu nolēmumu apstrādi pirms to izsniegšanas". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/187832> [aplūkots 26.11.2020.].

Tiesu prakse

26. ECT 25.02.2021. spriedums lietā *Mtchedlishvili pret Gruziju* (iesnieguma Nr. 894/12).
27. ECT 03.04.2014. spriedums lietā *Artemov pret Krieviju* (iesnieguma Nr. 14945/03).
28. ECT 29.09.2009. spriedums lietā *Talabér pret Ungāriju* (iesnieguma Nr. 37376/05).
29. ECT 17.01.2008. spriedums lietā *Ryakib Biryukov pret Krieviju* (iesnieguma Nr. 14810/02).
30. ECT 23.11.2006. spriedums lietā *Jussila pret Zviedriju* (iesnieguma Nr. 73053/01).
31. ECT 12.11.2002. spriedums lietā *Döry pret Zviedriju* (iesnieguma Nr. 28394/95).
32. ECT 25.07.2000. spriedums lietā *Tierce un citi pret Sanmarīno* (iesnieguma Nr. 24954/94, 24971, 24972/94).
33. ECT 29.10.1991. spriedums lietā *Fejde pret Zviedriju* (iesnieguma Nr. 12631/87).
34. Augstākās tiesas Senāta 09.03.2021. lēmums lietā SKK-164/2021. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/441558.pdf> [aplūkots 07.11.2021.].
35. Augstākās tiesas Senāta 31.01.2019. spriedums lietā SKA-255/2019. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/374300.pdf> [aplūkots 07.11.2021.].
36. Augstākās tiesas Senāta 31.01.2019. lēmums lietā SKK-28/2019. Pieejams: <https://at.gov.lv/downloadlawfile/5768> [aplūkots 07.11.2021.].
37. Augstākās tiesas Senāta 14.11.2018. spriedums lietā SKA-419/2018. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi/pdf/367687.pdf> [aplūkots 07.11.2021.].
38. Augstākās tiesas Senāta 04.07.2018. lēmums lietā SKK-274/2018. Pieejams: <https://at.gov.lv/downloadlawfile/5561> [aplūkots 07.11.2021.].
39. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta atziņas par tiesiskā regulējuma saistībā ar Covid-19 izplatību valstī piemērošanu. Rīga, 2021. Pieejams: https://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2021/Tiesu_prakses_apkopojumi_KLD_Covid-19_lemumi.docx [aplūkots 19.10.2021.].

Citi materiāli

40. Latvijas tiesas. Tiesu nolēmumi. Pieejams: <https://www.tiesas.lv/tiesu-nolemumi> [aplūkots 25.11.2020.].